

YENİ TÜRK-AFRİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİ VE ESKİ ENGELLEYİCİ SÖYLEM: AFRO-PESİMİZM

Yrd.Doç.Dr. Sedat AYBAR*

Çeviren Hasret DİKİCİ BİLGİN

- I. GİRİŞ
- II. AFRİKA-TÜRKİYE TİCARİ İLİŞKİLERİ
- III. AFRO-PESSİMİZM: “UGANDA’DA BİLE OLMAZ!”
- IV. KARŞILAŞTIRMALI BAKIŞ AÇISINDAN AFRİKA’NIN GELİŞİMİ
- V. SONUÇ

* Kadir Has Üniversitesi, İktisat Bölümü, Öğretim Görevlisi, İstanbul.

I. GİRİŞ

Yakın zamanda Afrika, daha bir kaç yıl önce akla gelmeyecek bir şekilde, Türkiye'nin uluslararası gündemindeki yerini almıştır. Televizyondaki belgeseller, gazete makaleleri, fotoğraf sergileri, konserler ve herşeyin ötesinde hükümetin koşulsuz desteği Afrika'daki gelişmelere olan ilginin güçlenmesini sağlamıştır. Birçok Türk için Afrika turizm merkezlerinden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin kıtadaki varlığı, özellikle de Kuzey Afrika'daki varlığı uzun bir geçmişe dayanmasına rağmen, yakın zamanda ilginin artması, altındaki nedenlerin incelenmeye değer olduğu yeni bir süreçtir.

Afrika'ya yönelik ilginin yakın zamanda artışıyla ilgili iki önemli gelişme öne sürülebilir.

Bunlardan birincisi dış kaynaklıdır. Geçen yıl İngiliz Başbakanı Tony Blair tarafından kurulan ve 18 üyeden oluşan Afrika Komisyonu (CFA) raporunun ardından dünyada ortaya çıkan tartışmalar Türk aydınlarının dikkatinden kaçmamıştır. CFA raporu, G8 liderlerinin raporun tavsiyelerinden bir kısmını olsun destekleyecekleri umuduyla Gleneagles'da (İskoçya) Temmuz 2005'te yapılan G8 Zirvesi'nden sonra yayımlanmıştır. İkincisi ise iç kaynaklıdır ve 2005 yılı başında Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından bu yılın "Afrika Yılı" olacağını açıklamasıyla ilgilidir. Bu sözlerinden kısa süre sonra, Başbakan Erdoğan Etiyopya ve Güney Afrika'ya bir dizi ziyaret gerçekleştirmiştir.

Türkiye'de yakın zamanda Afrika'ya yönelik ilginin artmasının bir takım temel nedenleri bulunmaktadır. Görünürdeki siyasi ve jeo-stratejik neden Başkan George W. Bush liderliğindeki ABD hükümetinin önerdiği "Büyük Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu proje tarafından öngörülen hırslı hedef bölgeye kamuya karşı daha sorumlu ve şeffaf bir yönetimi teşvik eden demokrasinin getirilmesidir. Diğer temel neden ise Güneyden Güneye ticaretin artışı ve ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacağı gibi, Türkiye ve Asya'daki diğer hızlı büyüyen ekonomilerin Afrika'nın hammadde üretim sektöründeki mallara olan talebinin artmasıdır.

Bu çalışma Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile yakın dönem ilişkilerine odaklanmaktadır. Prof. John Sender'in (1999) seminer çalışmalarına dayanarak, Afrika deneyimini bir trajedi olarak değerlendiren Afro-pessimizmin sınırları konusunda uyarıda bulunmaktadır. Batı dünyasında, gazeteciler, siyasiler ve kalburüstü akademisyenler Afrika'nın gelişimi hakkındaki kötümser tahminlerde uzlaşmış görünmektedirler. Güney Afrikalı akademisyen John Sender'in (1999) sözleriyle "hepsi hayalkırıklığı, ahlâkî infial, tiksinti ve Afrika'nın 'barbarlık'ına karşı açıkça değilse de gizli saklı da olmayan bir tür yukardan bakışı hatırlatan bir dil kullanıyorlar. Yaygın kullanılan ve mide bulandırıcı metaforlar tıbbi/biyolojiktir: kan, çürüme, yaralar, kötürüm, veba, fenalaşma, açlık ve patolojik krizlerin oraya özgü olduğu söylenmektedir." Afrika deneyiminin kötümser yorumu Batı'da yaygındır. Batılı hükümetlerin çoğunluğu, Bretton-Woods kurumları (BWIs) ve Uluslararası Finans Kurumları (IFs) böyle bir anlayışı benimsemektedir. Ne yazık ki, Afro-pesimizm Afrika'da da yaygındır.

Şüphesiz Afrika'nın kendi sorunları vardır ve bunları görmezden gelmenin kimseye yararı olmaz. Yolsuzluk, iç savaşlar, kötü yönetim, hastalık ve dolandırıcı liderler kıtadaki bir takım ülkelerde bulunmaktadır. Kıtanın tarihi bize Afrika ve Afrikalıların bu sorunların tek nedenleri olmadıklarını anlatmaktadır. Aslında sorun, tıpkı borç konusunda olduğu gibi, başka bir yerde yatmaktadır. Borç sorununun bu kadar ciddi hale gelmesi sadece dolandırıcı liderlerin varlığını değil, kötü emeller için muazzam miktarda borç verilmesini de gerektirmektedir.

Bu makale Türkiye'de var olan Afro-pesimizmin Afrika ile daha yeni gelişmekte olan ilişkilere zarar verebileceğini iddia etmektedir. Burada, Prof. Sender'in yaklaşımını izleyerek, Afro-pesimist bakış açısının ciddi bir ekonomik ilişki geliştirmek için yetersiz bir başlangıç noktası olduğunu iddia ediyorum. Bu uyarı zamanında ve gerekli bir uyarıdır. Her ne kadar Türk yazınının, makalede daha sonra vurgulanacağı gibi, genel anlamda gerçekçi ve nesnel olduğu değerlendirilebilirse de, Afrika söz konusu olduğunda bir takım kötü niyetli kullanımlara rastlanmaktadır.

Türkiye için Afrika'nın gelişiminin, performansının ve ekonomik potansiyelinin Afro-pesimizm prizmasından yansıtılarak anlaşılması hatalı olacaktır. Sender (1999, s.90) "bu

yaklaşımın basitliğinin; bulantı, marjinalleşme ve küçümsemeye meraklı önde gelen kişilerin kapitalist gelişimin yalnızca itici dinamikleri üzerinde yoğunlaşarak Afrika'nın yakın dönem ekonomik tarihinin diğer önemli yönlerini gözden kaçırmaması nedeniyle sosyal ve ekonomik değişimin karmaşık süreçlerini değerlendirmekten uzak" olduğu konusunda bizi uyarılmaktadır. Sender'e göre bu tür abartılı yargılara eleştirel bakış Afrika'nın gerçek ekonomik potansiyelini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Makale şu şekilde düzenlenmiştir: Bir sonraki bölüm Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile olan ticari ilişkilerinin boyutlarını değerlendirmektedir. 3. Bölüm Afro-pesimist bakış açısının temel noktalarının vurgulanması ve Türkiye'deki ortam üzerindeki tehlikeli yansımaları ile başlamaktadır. Bu bölüm sadece saldırgan bir tavır olduğu için değil aynı zamanda özellikle de siyasi ekonomi çerçevesinin somut temeli üzerine yapılmış tarihi bir bakış açısının prizmasından incelendiğinde bilimsel olarak da hatalı olduğu için, Afro-pesimizmden kaçınılmasını önermektedir. 4. Bölüm insani ilerleme, tarımın gelişimi ve ekonomik gelişmeye ilişkin tarihi bulguları vermektedir. Bu bölümde bağımsızlığından bu yana 1950'li ve 1960'lı yıllarda Afrika'nın gelişiminin çok hızlı gerçekleştiğini göstermektedir. Sömürge döneminin zararlı etkilerine ve geç başlangıca rağmen, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında Afrika'daki üretim güçlerinin gelişimi oldukça etkileyicidir. Bu muhakeme çizgisi Afrika deneyiminin geneline daha farklı bir şekilde ışık tutmaktadır. Bu nedenle, Afro-pesimist bakış açısı temelinde uluslararası örgütler tarafından hazırlanmış olan politika önerilerinin sorgulanmasına yardımcı olmaktadır. Son bölüm ise bir takım dersler çıkarıp sonuçlar değerlendirmektedir.

II. AFRIKA-TÜRKİYE TİCARİ İLİŞKİLERİ

Kamuoyu tarafından da bilinen çok miktarda kanıt yakın dönemde Türkiye ile Afrika arasındaki ekonomik ilişkide artış olduğuna işaret etmektedir (Çakıroğlu 2005, Kırbaşı 2005, Kara 2005). Yakın dönemdeki bu ekonomik ilişki kendini temelde ticaret hacminde göstermektedir. Ticari ilişkilerin incelenmesi ülkeler ve bölgeler arasındaki her türlü ekonomik işbirliğinin seviyesi ve yoğunluğunu anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu açıdan, Türkiye'de ve Afrika'da hem üretim niteliği hem de ticaretin gidişatında yakın

zamanda gerçekleşen ve sürmekte olan değişikliklerin etkisindeki farkların incelenmesi gerekmektedir.¹

Bu bölümde Türkiye ile Afrika arasındaki ekonomik ilişkinin düzeyini anlamak amacıyla ticari istatistikler ele alınmıştır.

Ekonomik ilişkilerin artışı büyük oranda dünya ticaretinin ekonomik döngüsünden kaynaklanmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda- Güneyden Güneye ticaretin öneminin artışı, başta Çin ve Hindistan olmak üzere, gelişmekte olan bazı büyük ekonomilerdeki üretim artışıyla gerçekleşmiştir. Güneyden Güneye ticaretteki bu artış Afrika'nın ana ürünlerdeki pazar payını tekrar kazanmasını sağlamıştır. UNCTAD (2005) raporu Güneyden Güneye yapılan ana ürün ihracatındaki artışın "ticaretin yeni coğrafyası" olarak adlandırılan şeyin esnek özelliği haline gelebileceğini öngörmektedir.

Türkiye'nin dış ticaret verilerinin şöyle bir gözden geçirilmesi Sahraaltı Afrika'nın tüm ihracat ve ithalattaki payının artma eğiliminde olduğunu, bunun da UNCTAD 2005 Ticaret Raporu'nun da belirttiği gibi, Güneyden Güneye ticaretteki yakın dönem gelişme eğilimini yansıttığı ortaya koymaktadır.

2000-2004 döneminde Türkiye'nin toplam ihracatı %44 artarak 27,775 milyar dolardan 63.075 milyar dolara (tahmini) ulaşmıştır. Türkiye'nin Afrika'ya (Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika) olan toplam ihracatı %46 artmıştır, ki bu artış toplam ihracat artışından daha hızlı bir artışı yansıtmaktadır. Afrika kıtasına yapılan ihracat 1.372 milyar dolardan

¹ Etkinin temel farklılığı farklı emek piyasası koşullarından kaynaklanmaktadır. Sender John, Cramer Chris, Oya Carlos (2005). Türkiye'de, yakın dönemdeki üretkenlik kazanımları AB ile yapılan gümrük birliği anlaşmasından sonra ortaya çıkan esnek emek piyasasına ve düşük ücretlere dayanmaktadır. Türkiye'de düşük becerilere sahip imalatçılar için ücret belirlenmesi hammadde mallarındaki durumla oldukça benzerlik göstermektedir. Afrika'da ise hammadde ürünleri için ihracat fiyatlarındaki göreceli düşüş talepteki fiyat esnekliğinin daha düşük olması nedeniyle ortaya çıkan düşük gelişme hacmiyle ilişkilidir (bu durumun tersi de geçerlidir. İhracat yönünden bakıldığında, etki imalatla hammadde ürünlerinin paylarına göre farklılık gösterirken, ithalat kısmında, özellikle ülkelerin gelirini belirleyen petrole ve sanayi hammaddelerine bağımlılık fark yaratmaktadır. Bir takım ülke gruplarının dış ticaret hadlerini geliştiren aynı unsurlar, özellikle de petrol, mineraller ve maden ürünlerinin yüksek fiyatları diğer ülkelerin dış ticaret hadlerinde kötüleşmeye neden olmuştur.

bu dört yılda yaklaşık 3 milyar dolara yükselmiştir. İhracat niteliği bakımından, Türkiye'nin ihracatı temelde imalat ürünleri ile işlenmiş gıdadan oluşmaktadır.

Tablo 1. Ülke Gruplarına Göre İhracat (milyon dolar)

	2000	2001	2002	2003	2004*
Toplam	27.775	31.334	36.059	47.253	63.075
Kuzey Afrika	1.087	1.150	1.267	1.577	2.203
Sahraaltı Afrika	285	371	430	554	765
AB	15.086	16.854	19.468	25.899	34.417
Kuzey Amerika	3.309	3.297	3.596	3.973	5.176
Yakın ve Orta Doğu	2.573	3.261	3.440	5.465	7.910
Diğer Asya	1.298	1.331	1.790	2.348	2.543

*Tahmini

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 2004, s. 284.

Yukarıdaki tablo Türk ürünleri için Sahraaltı Afrika'nın öneminin Kuzey Afrika pazarlarına göre daha hızlı arttığını göstermektedir. Kıtaya yapılan ihracatlar toplam Türk ihracatının yaklaşık %5'ini tutmasına karşın, ticaret hacminin büyüme oranı, yakın dönemde imzalanan ikili ticaret anlaşmaları ve uygun küresel eğilimler Afrika pazarlarının Türk ihracatı için önemini artıracaktır.

Türkiye'nin Afrika kıtasından yaptığı ithalat, ihracatından daha fazladır. 2000 yılında Türkiye Afrika kıtasından 2.714 milyar dolar değerinde mal ve hizmet ithal etmiştir. Bu miktar Türkiye'nin toplam ithalatının %5'ini oluşturmaktadır. 2004 yılında Türkiye'nin ithalatı 2000 yılında 54.503 milyar dolar seviyesinden %55 oranında artarak 2004 yılında 97.362 milyar dolar seviyesine çıkarken, Afrika kıtasından yapılan ithalatın oranı %5'te kalmıştır, ancak bu oran 4.782 milyar dolara denk gelerek söz konusu miktarda ciddi bir artış olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Ülke Gruplarına Göre İthalat (milyon dolar)

	2000	2001	2002	2003	2004*
Toplam	54.503	41.399	51.554	69.340	97.362
Kuzey Afrika	2.257	2.115	2.138	2.519	3.231
Sahraaltı Afrika	457	704	558	820	1.551
AB	27.388	18.949	24.519	33.495	45.434
Kuzey Amerika	4.167	3.390	3.421	3.741	5.067
Yakın ve Orta Doğu	3.373	3.016	3.186	4.455	5.579
Diğer Asya	6.933	4.884	6.530	9.644	15.487

* Tahmini

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 2004,s. 285.

Tablo 2 Türkiye'nin Afrika kıtasından yaptığı ithalatın 2000-2004 döneminde %56 oranında arttığını, bunun da toplam ithalattaki artıştan daha hızlı bir artış olduğunu göstermektedir. İthalatın niteliği bakımından, Türkiye Afrika'dan başta hammadde ve imalat ürünleri almaktadır. Bu eğilim imalat sanayisine sahip gelişmekte olan ülkelerin Afrika ürünlerine olan talebindeki artışla da uyum içindedir. Bu şekilde Afrika ile olan dış ticaret hadlerinin karşılıklı refah ve gelire olan etkisinin, dünyanın gelişmiş bölgelerinin ticari etkileriyle karşılaştırıldığından daha yararlı olması beklenebilir.

Afrika genelinde ticaret rakamlarına gelince, 1960'lı yıllardan bu yana görülmedik bir şekilde, 1990'lı yıllarda ihracat hacminde artış gözlenmektedir. UNCTAD Raporu'na (2005) göre petrol, mineral ve maden ürünlerinin yüksek fiyatlarına bağlı olarak bazı Afrika ülkelerinin dış ticaret hacimleri iyileşmiştir. Afrika'daki bazı ülkelere, fiyat hareketlerinin ihracata dayalı alım gücüne olumlu etkisi ihracat hacmindeki artışla güçlenmiştir. Afrika'da ihracat kalemlerindeki çeşitlenme yavaş olmuştur ve ihracata dayalı alım gücü 1996'da 1980 seviyesine yükselmiştir. 2000 yılından bu yana, Asya'nın hızla gelişmekte olan ülkelerinin belirli ana ürünlere olan talebinin yükselmesi Afrika'nın dış ticaret hadlerini diğer bölgelere göre daha çok artırmıştır. 1999 ile 2004 arasında bu malların uluslararası fiyatlarındaki değişiklikler, Latin Amerika'da %58 ve Doğu ve

Güney Asya’da %11’lik düşüğe nazaran, Afrika’nın dış ticaret hadlerinde %30 oranında artışa neden olmuştur.²

Afrika’daki olumlu duruma karşın, UNCTAD Raporu (2005, s.94) “küresel talebin hız kesmesi nedeniyle bölgenin diğer bölgelere göre halen tehlikelere daha açık olduğunu, sürdürülebilir bir iyileşmeden ziyade Afrika’nın dış ticaret hacimlerinde yakın dönemde ortaya çıkan olumlu değişimin sadece diğer bir geçici patlama” olabileceğini belirtmektedir. Herhangi bir ekonomik düşüşte hangi bölgenin daha fazla yaralanma olasılığı olduğu tam olarak tahmin edilemeyeceği için Afro-pesimizm bu açıdan değerlendirilmelidir.

Ticaret gelirlerinin dağılımı ve kullanımı dış ticaret hacimlerindeki artışın en önemli yönüdür. 2002’den bu yana dış ticaret hacimlerinin iyileşmesi, Sahraaltı Afrika istisna olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunda ülkeyi gelirler üzerinde, Fildişi Sahili’nde %10,3 ve Gana’da %5 olmak üzere, çok az etkili olmuştur. Mineral ve maden ürünleri ihraç eden Afrika ülkeleri olan Güney Afrika ve Zambiya’ni her ikisi de ülke içi gelire göre daha fazla olmuştur.

Ticaretin iyileşmesi nedeniyle ortaya çıkan gelir artışı Afrika’yı Türk ihracatı için önemli bir hedef haline getiren toplam talepteki artışa yol açmıştır. Bu durum Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen’in sözlerinden de anlaşılmaktadır: “Türkiye 2004 yılında 3 milyar dolar seviyesinde olan Afrika ihracatını 2008 yılında 10 milyar dolara çıkarmayı hedeflemektedir.” (Sabah, 2005).

Türkiye açısından, Afrika’yla olan ticari ve ekonomik işbirliğindeki canlılığın artması kıtanın hak ettiği şekilde dengeli ve nesnel olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

² 2002 yılından bu yana, toplam ihracatları içinde petrol, mineral ve maden ürünlerinin daha yüksek payı olan bazı Afrika ülkelerinin dış ticaret hacimleri iyileşmiştir. Mineral ve maden ürünlerinin ihracatı baskın olan ülkeler arasında, en güçlü gelişme uranyum (Nijer) ve bakır (Zambiya) ihracatçıları olmuştur. Boksit ve alüminyum ihracatçısı Mozambik 2000 ile 2004 yılları arasında dış ticaret hadlerinde bir miktar kötüleşme yaşamıştır. Benin ve Burkina Faso gibi pamuk ihracatçıları, 2000-2004 döneminde genelde düşme eğilimi gösteren geniş değişimlere maruz kalmışlardır. Malavi’de dış ticaret hadleri tütün ve şekerin fiyatlarındaki azalma nedeniyle 200 yılından bu yana kötüleşmiştir. Kahve ihracatçısı Burundi 2003 ve 2004’te dış ticaret hadlerinde hafif iyileşme yaşamış, Fildişi Sahili’nde, dünyanın lider kakao ihracatçısı olarak, 2000 ile 2004 arasında dış ticaret hacimleri %20 artmıştır. Kısacası, 2000 yılından bu yana belirli ana ürünlerine olan artan talep nedeniyle dış ticaret hadleri diğer bölgelere göre daha çok artmıştır.

Sonraki bölümde Afrika'yı anlamak için bir yöntem olarak Afro-pesimizmin sorgulanmasıyla bu gerek yerine getirilmektedir.

III. AFRO-PESSİMİSM: "UGANDA'DA BİLE OLMAZ!"

Genel anlamda Afrika konusunda Türk yazını üstünlük gütmeyen müşfik bir tavır içindedir. Bir UNESCO görevlisi Türk kökenli öncü Afrika uzmanı Dr. Hıfzı Topuz'un 1960'lı ve 1970'li yıllardaki gazete yazıları ve bu yazıları izleyen kıtaya ilgili kitapları Afrika'yla ilgili insani duyguların oluşmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte Türkler'in çoğu için sempatik bakış açısı Afrika'nın Batı sömürgeciliği deneyiminden kaynaklanan rahatsız edici olaylara dayanmaktadır (Kıvanç, 1979). Çağdaş Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları önderliğinde yapılan ulusal kurtuluş savaşıyla sömürgeci saldırı alt edilmemiş olsaydı, Türkiye'de neler olabileceği Afrika'daki sömürgeciliğin çirkin yüzünde ifade bulmaktadır.

Türkiye'de sömürge karşıtı unsurların gücü belgelere dökülmüş ve pek çok çalışmaya konu olmuştur. Birçok açıdan, Türkler kendi sömürge karşıtı ulusal kurtuluş savaşlarını Afrika'da 1960'lı yıllarda ortaya çıkan özgürlükçü hareketlerle ilişkilendirmektedirler. Bu bakımdan, Dr. Hıfzı Topuz'un sömürgeci Belçika tarafından öldürülen Afrikalı kahraman ve çağdaş Kongo'nun kurucusu *Lumumba* üzerine çalışması Türkiye'de bilincin artmasına önemli bir katkı olarak durmaktadır.

Daha yakın dönemde, *Birikim* isimli oldukça saygın entellektüel bir dergi bir sayısını Afrika'daki olaylara ayırmıştır. Bu özel sayının ismi *Afrika: Aynımız, Aynamız*'dir. Buradaki "bizim" Türk halkını kast etmektedir. Ayrıca Türkiye'de politik yelpazenin hem solunda hem de sağında sömürge karşıtı geniş bir yazın bulunmaktadır. Bu çalışmalar sömürge karşıtlığı ağırlıklı bir bakış açısıyla Afrika deneyimini daha nesnel bir gözle yorumlaya çalışmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'de Afrika üzerine bir başka söylem daha bulunmaktadır. Bu söylem iflah olmaz bir cehaletle donanmıştır, Afrika'yı karanlık, savaşlar ve yolsuzlukla

parçalanmış bilinmeyen bir kıta olarak görmektedir. Ayrıca, bu söylem Afrika'yı "fakir, önemsiz, suçlu, cahil, geri kalmış, hastalıklı, umutsuz, gülünç vs." olarak tanımlamaktadır. Bu söylemin dikkat çekici bir özelliği tüm Afrika kıtasını büyük homojen tek bir ülke olarak görme eğilimidir. Bu görüş, Kuzeyden Güneye Doğudan Batıya kıydan çalılıklara ülkeler arasında var olan gözle görülür farklılıklara karşın, kıtada var olan 53 ülkenin ekonomik, siyasi ve tarihi deneyimini aynı tek deneyim olduğunu varsaymaktadır.

Ne yazık ki, Afrika gerçeklerinden habersiz bu tür görüşlere birçok gazetecinin yazılarında, kitle iletişim araçlarında, akademik camiada ve toplumda rastlanmaktadır. Bazıları Afrika'yı kabilelerden oluşan geri kalmış bir yer olarak görmektedir. Kötülük için bir kıstastır.³ Bu onur kırıcı söylem duyarsızlık ve sınırsız cehaletle beslenen münasebetsiz bir söylemdir. Örneğin, Türkiye'de olan korkunç ve iğrenç bir olayla ilgili kızgınlığını anlatmak istediğinde bazı saygın köşe yazarları yazılarında "Uganda'da bile Olmaz!" diyebilmektedirler. Afrika ile ilgili benzer görüşlere bazen popüler basında, bazen popüler kültürde ve bazen de eğitimli insanların görüşlerinde rastlanılmaktadır. Türkiye'de Afrika üzerine bu tür görüşler Batı dünyasının ürettiği daha gelişmiş Afro-pesimist yazından etkilenecek güçlenmiştir.

Türkiye eğer Afrika'daki ülkelerle eşit ortaklar olarak karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler geliştirecekse Afro-pesimist yaklaşımın kullanımından kaynaklanan tehlikelerin farkında olmak durumundadır. Bu tür bir yaklaşım düşmanca olup kolayca ilişkileri kırılğan hale getirebilir. Afro-pesimizm farklılıklara saygı göstermemektedir ve yönlendirmeye açıktır. Afro-pesimist görüş Türkiye'nin Afrika'yla yeni gelişen ilişkilerinin duyarsız siyasetçiler, iş adamları ve sözde aydınların elinde zayıflayabileceği bir ortam oluşmasına yardımcı olabilir. Hatta Afro-pesimizm rekabet içindeki güçlerin elinde etkili bir silaha dönüşebilir.

³ Hürriyet gazetesinin en saygın ve duyarlı köşe yazarı olarak bilinen, hayvanların refahıyla ilgili sıkça gerçekleştirdiği kampanyalarla tanınan Bekir Coşkun 27 Aralık 2005'te şöyle yazmıştır: "Afrika kabilelerinde dahi 'hukuk' daha iyi işlerken, böyle bir ülkeye nasıl 'hukuk devleti' dersiniz?".

Batı'da Afrika ile ilgili görüşler alaycı ve çoğunlukla yanlıştır. Örneğin, The Economist (13-19 Mayıs 2000) "Umutsuz Kıta" başlığıyla Afrika'yla ilgili özel bir sayı çıkarmıştır. Bu sayıda, Afrikalı liderler ve buraya bağış yapanların ahmak oldukları söylenmiştir. Münferit durumlarda bu söz geçerli olabilir, ancak tüm kıtayı bu şekilde tanımlamak ve "Afrika toplumu"nu hepten suçlamak doğru olamaz. Bu yaklaşım duyarsız ve münasebetsiz bir takım kişilerin düşünce yapısından kaynaklanıyor olabilir.

Bu tür insanlar için Afrika kötü beslenmektedir, fakir ve tozludur ve dolandırıcı diktatörler tarafından yönetilmektedir. Örneğin, bir grup Batılı paralı askerin başarısız darbe girişimiyle ilgili olarak, saygın İngiliz gazetesi "The Guardian", yakın dönemde "Boeing 727-100 ile yolculuk eden kişilerin, deniz aşırı petrolle kötü yollardan yeni zengin olmuş bir tiran tarafından yönetilen Batı Afrika'daki küçük, sıtmalı bir ülke olan Ekvator Ginesi'nde darbe yapmak için yola çıktıkları iddia edilmektedir." şeklinde yazmıştır.

Uçaktaki adamlar kaçınılmaz olarak (!) 007 James Bond tarzı biri tarafından yönetilmektedir: "Eski Estonyalı ve eski bir SAS askeri olan (dolayısıyla saygın bir beyefendi!). Mr. Simon Mann, AK47 silahları, havan topu ve 75.000 civarında cephane almak için ülkeye inen bir uçak dolusu paralı askerle birlikte İngiltere'nin Afrika'daki baş düşmanı olan Zimbabwe'nin Harare Havaalanı'nda tutuklanmıştır." Durumun ciddiyetini fark eden Mr. Mann yüksek güvenlikli *Chikuribu* hapisanesindeki hücrelerinden, başta silah tüccarı olan eski Başbakan Demir Leydi Margaret Thatcher'ın oğlu olan Mark Thatcher'ı (Mann'ın notlarında *Scratcher* denen) ima eden mektuplar yazmaya başlamıştır. Mr. Mann daha sonra "ilk bakışta Batı Afrika'nın unutulmuş bir köşesindeki mahkum bir çocuğun kendi macerasından fazla bir şeymiş gibi görünmeyen biriyken, daha sonra İngilizlerin üst düzey çevrelerinde bağlantıları olan sağ kanat iş adamları zümresiyle ilişkilendirilmeye başlamıştır."⁴

⁴ Olayın anlatımı 1968 yapımı, Rod Taylor'un liderliğinde bir Belçika şirketine ait elmasları Afrikalı bir ulusal kurtuluş hareketinin eline düşmekten kurtarmaya (!) giden bir grup görevli askerin hikayesinin anlatan "The Dark of the Sun" filminden alınmışa benzemektedir. Hikaye "Wild Geese" isimli 1978 yapımı ünlü filmin senaryosuyla neredeyse aynıdır. "Wild Geese"de çok uluslu bir İngiliz şirketi Orta Afrika'daki kötü bir diktatörü devirmek ister ve bir grup paralı asker kiralar. Bu beyler hapisteki çok hasta ve idamı

Bu kadar “Beyaz Adamın yükü” yeter.

Bu tür Afro-pesimist görüşler sadece düşmanca ve zararlı değildir, aynı zamanda Afrika'nın gerçek potansiyelini ve ekonomik performansını anlamayı da engellemektedir. Türkiye'nin Afrika'yla kendine özgü ilişkilerinden yola çıkarak bir söylem geliştirmeye ihtiyacı vardır. Ayrıca, Türkiye Batı'da geliştirilen kurumsallaşmış Afro-pesimizmden kaçınmalı ve Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakereleri sürecinde kendini gösteren, dünya ile olan kendi deneyiminden yola çıkarak Afrika deneyimini değerlendirmelidir.

Bir sonraki bölüm öncelikle insani gelişmeye odaklanarak Afrika'nın ekonomik performansını ele almaktadır. İnsani gelişmeyi OECD'nin yüksek gelirli ülkelerinin ve Türkiye'nin değerleriyle karşılaştırmaktadır. Afrika'daki tarım ve kentleşme de ayrıca diğer gelişmekte olan ülkelerin deneyimleriyle karşılaştırılmıştır.

IV. KARŞILATIRMALI BAKIŞ AÇISINDAN AFRİKA'NIN GELİŞİMİ

Afrika'nın çoğunluğu ekonomik kalkınmaya geç başlamıştır. Birçok yönden, Afrikalılar hala sömürge döneminin yıkıcı etkilerini üstlerinden atmaya çalışmaktadır. 1950lerde, yani Afrikalılar'ın sömürgecileri yenerek kendi kaderlerini ellerine aldıklarından bu yana insani gelişme ve refah açısından güçlü gelişme kaydettikleri yönünde bulgular bulunmaktadır.⁵

Afro-pesimizmin önde gelen karşıtlarından Prof. John Sender vurgulamaktadır ki (Sender 1999, ss. 100 – 101).

Afrika'daki gelişim hakkında düşünmek bir insanın kafasında aynı anda en azından iki tür düşünce olmasını gerektirir. Başarısızlık, kötü beslenmenin,

bekleyen muhalefet liderini kurtarmaya gönderilirler. Paralı askerler başarılı bir kurtuluş gerçekleştirirler, ancak şirket kötü diktatörle bir anlaşma yapar ve paralı askerler güç durumunda kalırlar. Çok sayıdaki paralı asker filmlerinin Mr. Mann'ı ve arkadaşlarını ne kadar etkilediğini kestirmek güçtür ancak girişimlerinin sonucu diplomatik bir utanç ve İngiltere'nin Tony Blair'i ve İspanya'nın Mr. Mario Aznar'ı için uluslararası bir skandal olmuştur.

⁵ Burada bir uyarıda bulunmak gerekmektedir. İstatistiki verilerin büyük kısmı ve bu verilerin kalitesi oldukça sorunludur. Bununla birlikte bazı açık eğilimleri tespit etmek mümkündür.

hastalığın, soyguncu devletlerin ve savaşın aynı anda her yerde olduğunu vurgulamak veya halen birçok Afrikalı'nın içinde yaşadığı sefalet karşısında nefretle alt üst olmak yeterli değildir. Bunun yanında geçtiğimiz 50 yıl içinde milyonlarca sıradan insanın yaşamının bazı yönleri değiştiğini kabul etmek gerekmektedir. Ancak tüm bu süreçlerin karmaşıklığı ve farklılığının açıkça anlaşılması temelinde ve aynı zamanda geçmişteki ekonomik politikaların sonuçlarının eleştirel analiziyle siyasi anlamda gerçekçi kalkınma stratejileri gerçekleştirilebilir.

John Sender'in eleştirileri politika yapanların entelektüel hatalarına geçerli ve önemli bir anlayış getirmektedir. Politikacıların kafalarında iki farklı düşünceyi aynı anda tutabilme yeteneklerini başta Afrika deneyiminin Afro-pesimist yorumları engellemektedir. Aslında Afrika'nın hikâyesi yaygın olarak kullanılan makroekonomik göstergelerin ve Afro-pesimizmin basitleştirici yorumunun öngördüğünden çok daha karmaşıktır.

Kalkınmaya politik ekonomi yaklaşımı insan refahının iyileştirilmesini bunun altında yatan nedensel ekonomik süreçlerle ilişkilendirmektedir. Buna göre insan refahının iyileştirilmesi işçilerin sayısındaki artış etrafında şekillenen sınıf ilişkilerinin değişmesinden kaynaklanan zenginlikle yakalanabilir. Bu türden bir kalkınma, toplumun kırsal-tarım toplumundan sanayiye dayalı kent toplumuna dönüşmesine işaret etmektedir. Vasıflı işçilerin, teknolojinin ve üretimin diğer araçlarının iyileşmesi buna eşlik eden süreçtir. Böyle bir dönüşüm daha dinamik üretim ilişkilerinin varlığını gerektirmektedir. Günümüzdeki kapitalist gelişmenin insan tarihinin ilerici dinamiği olduğu görüşünün Afrika'da kat edeceği daha uzun bir yol vardır ve bu süreç gittikçe daha çok Afrikalı yerli kapitalist sınıfların liderliğinde gerçekleşmektedir. Bu süreç ekonomide tarımın rolünün görece azalmasını ve sanayi ve kentleşmenin artmasını öngörmektedir.

Sender'ın (1999) ürettiği verilerin bu bölümdeki kullanımı insani gelişme göstergelerine odaklanmaktadır. 1950'lerde ortalama yaşam süresi 40 yıldan azdı. 1995'te ise 1960'lı yıllardaki ortalama yaşam süresine göre bu süre 10 yıl artmıştır. 1950'lerden önce 5 yaş altı bebek ölüm oranları Kenya ve Zimbabwe'de doğan bebeklerin yarısının doğumdan

sonra pek uzun yaşamadığını gösteriyordu. 1948'te Burkina Faso'da 5 yaş altı bebek ölüm oranı her 1000 bebekten 400 tanesinin öldüğü yönündeyken, bu oran da yarıya inmiştir. 1935'te Gana'da 5 yaş altı ölüm oranı bugünkü oranın üç katıydı. 9 Sahraaltı ülkesinde ortalama yaşam süresi HIV-AIDS yüzünden %10 ya da daha fazla azalmıştır. Diğer bir deyişle, HIV-AIDS olmasaydı ortalama ömür 5 yıl daha uzayacaktı.⁶

Aşağıdaki tablo Sahraaltı sosyal verilerini Türkiye ve OECD ülkeleriyle karşılaştırmaktadır. Türkiye'deki yaşam süresi ve bebek ölüm oranları Afrika'dakinden çok daha iyi bir duruma işaret etmektedir.

Tablo 3: Karşılaştırmalı Sosyal Veriler

	2000	2001	2002	2003	2004
Yaşam Süresi					
OECD	-	-	78,39	78,53	
Sahraaltı	-	-	45,83	45,62	
Türkiye	68,04	68,24	68,70	68,64	
5 yaş altı ölüm oranı (binde)					
OECD		-	-	6,61	-
Sahraaltı		-	-	-	171,15
Türkiye		45,00	-	-	39,00

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri (2005)

John Sender (1999) kadınların ilkokul, ortaokul ve yüksek öğretim düzeylerindeki okuryazarlığını insani gelişme göstergesi olarak ele almaktadır.⁷ Okuryazarlık oranları bakımından, Sahraaltı Afrika'nın nüfusunun %90'ı elli yıl önce okuryazar değildi. Kadınlar okula gidemiyordu. 1995'te, Sahraaltı Afrika'daki yetişkin kadınların neredeyse yarısının okuryazar olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da gelişmekte olan birçok ülkenin yanına yaklaşmadığı bir başarıyı

⁶ Yüzyılın sonunda İngiltere ve Galler'le, Rusya Federasyonu'nda ise 1989'dan bu yana karşılaştırıldığında Sahraaltı Afrika'nın performansı daha üstün gelmektedir. İngiltere ve Galler'de kadınların ortalama ömrü 20. yüzyılın başında bundan beş yıl daha azdı, 1901'de 49 idi. Rusya Federasyonu'nda ortalama ömür 1989 ile 1995 arasında 6 yıl düşerken bebek ölüm oranları önemli oranda artmıştır.

⁷ Sender kadınların ortaokula devamıyla bebek ölüm oranları ve doğurganlığın azalması arasında güçlü ilişki olduğunu düşünmektedir.

yansıtmaktadır.⁸ Aynı tarihte Şili'deki yetişkin kadınların %80'i, Meksika ve Filipinler'dekilerin yarısından fazlası, Tayland'dakilerin üçte birinden fazlası ve Singapur'dakilerin beşte birinden fazlası okuryazardır. 19. yüzyılın ortalarında bazı İngiliz ve Gal ülkelerindeki yetişkin kadınların ancak üçte biri okuryazardır. 1930'lu yılların sonunda Tayvan'da ilkokula kayıt oranı %80'ler civarındaydı, Kore'de ise %40'tı. 1949-1950'de Fransız hâkimiyetindeki Batı Afrika'da erkek ve kadınların ilkokula kayıt oranı %6, Tanzanya'da %10, Nijerya'da %16 idi. 1980-1993 arasında ilkokula kayıt oranı Sahraaltı Afrika'da on milyon artmıştır. Nijerya, Tanzanya ve Kenya gibi büyük Afrika ülkelerinde 1970'ten bu yana kız çocuklarının yıllık ilkokula kayıt oranı 5 kat artmıştır.

Tablo 4: Karşılaştırmalı Sosyal Veriler

⁸ 1995'te kadınların Güney Asya'da %36'sı (Pakistan %24, Bangladeş %26, Afganistan %15, Nepal %14) okur yazar değildir. Diğer gelişmekte olan ülkelerin okur yazarlık düzeyleri dikkate alındığında Sahraaltı Afrika'nın okur yazarlığı artırması oldukça etkileyicidir. Örneğin kadın okur yazarlığında 1950'li yılların başında hızlı sanayileşen ekonomilerin çoğundan daha yüksek bir düzeye ulaşılmıştır.

	2000	2001	2002	2003
İlkokula Kayıt (net%)				
OECD	96,27	95,55	95,42	-
Sahraaltı	-	-	63,67	-
Türkiye	-	87,94	86,37	-
Elektrik Kullanımı				
OECD	8.683,05	8.663,69	8.769,28	-
Sahraaltı	431,31	449,89	457,15	-
Türkiye	1422,03	1390,87	1458,25	-
Sabit Telefon ve Cep Telefonu Aboneleri (binde)				
OECD	1.116,29	1.200,51	1.240,30	1.254,66
Sahraaltı	32,25	40,37	52,26	61,93
Türkiye	528,83	580,57	628,63	661,9
Nüfusun temiz su kaynaklarına erişimi (%)				
OECD	-	-	99,42	-
Sahraaltı	-	-	58,16	-
Türkiye	-	-	93	-
İnternet kullanımı (binde)				
OECD	323,07	362,57	407,82	433,31
Sahraaltı	8,54	12,03	16,96	19,65
Türkiye	30,63	51,07	61,76	84,85

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri (2005)

Sender'in (1999) kullandığı verilere göre, 1950'lilerin başında Afrika ülkelerinin çoğunda beş yüzden az kız çocuğu ortaokula kayıt olmuştur. Mozambik'te 1930'da, bir

tane ortaokul vardı, o da başkentteydi ve kayıtlara göre sadece bir kız çocuğu kayıtlıydı. 1950’de bu sayı 321’e çıkmıştır ve 1990ların başında 66.000’den fazla kız çocuğu ortaokula kayıtlıdır. Kız çocukların okullaşma oranı Sahraaltı Afrika’da 1960’lara kadar binde 1 ile %4 arasında değişen düşük düzeylerde kalmıştır ancak bu tarihten sonra ciddi yükseliş görülmektedir. Aslında, UNESCO rakamlarına göre ortaokula giden çocukların arasında Sahraaltı Afrikalı kız çocuklarının oranı %44 olup, %37 ile Güney Asya, %43 ile Çin’den daha yüksektir. 1960’lardan sonra ilk ve ortaokula kayıt oranlarının ivme kazanması kız çocuklarının yüksek öğrenime kayıt oranlarının hızla artmasıyla 1980’lerden bu yana da sürmektedir. Sahraaltı Afrika’da kız çocuklarının okullaşma oranları yılda %12,4 olarak dünyadaki diğer bölgelerde olmadığı kadar hızlı gerçekleşmektedir.

Ayrıca Afrikalılar iyileşen fiziki altyapıdan da yararlanmışlardır. Tablo 4’teki karşılaştırmalı verilerden izlenebileceği gibi, kırsal alanlarda içme suyuna erişim iyileşmiştir. 1970’lerde oran %10’un altında iken günümüzde Afrika nüfusunun yarısından fazlasının temizlik ve temiz suya erişimi vardır. Şoselerin uzunluğu 1000 km²’lik alanda 3,8 km’den 1990’da 8,9 km’ye çıkmıştır. Elektrik üretimi 1980 ile 1994 arasında %56 artmıştır. Ulaşım ve güç ağlarının yaygınlaşması Afrikalıların diğer önemli iletişim araçlarına, kültürel değişim, radyo, televizyon ve yakın dönemde de internet erişimlerini sağlamıştır. 1914’te Nijerya’daki en önemli gazetenin, Lagos Weekly Record, tirajı 700’dü. 1990’ların başında gazetelerin toplam tirajı 2 milyona yaklaşmıştır.

Tablo 5: Karşılaştırmalı Büyüme ve Nüfus

	2000	2001	2002	2003	2004
GSMH (US\$)					
OECD (tr.)	24.5	24.18	25.26	28.37	31.4
Sahraaltı (milyar)	331.00	329.00	341.00	445.00	544.00
Türkiye (milyar)	199.00	145.00	184.00	240.00	302.00
GSMH (yıllık büyüme %)					
OECD	3.60	1.07	1.47	2.20	3.31
Sahraaltı (milyar)	3.42	3.33	3.40	4.27	4.44
Türkiye (milyar)	7.36	-7.49	7.94	5.79	8.93
NUFUS (Toplam milyonda)					
OECD	899	905	910	915	919
Sahraaltı (milyar)	658	674	689	705	719
Türkiye (milyar)	67	69	70	71	72
Nüfus (Büyüme %)					
OECD	0.63	0.62	0.61	0.49	0.48
Sahraaltı (milyar)	2.31	2.38	2.28	2.25	2.03
Türkiye (milyar)	1.69	1.59	1.59	1.55	1.43

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri (2005)

Sahraaltı Afrika'da GSMH'nin yeterince iyi ölçülemeyen unsurlarından birisi tarımdır. Afrika'da tarım çok önemlidir ve toplam GSMH'nin %30-%55'ini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Afrikalıların neredeyse %70'i tarımla geçinmektedir, çalışanların yarısından fazlası kadındır. Tarım, yakın dönemde 20 Sahraaltı Afrika ülkesinin toplam ihracatının yarısından fazlasını sağlayarak döviz gelirlerinin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Afrika tarımının performansı ile ilgili kötümser düşünceler bulunmaktadır ve genellikle iyi puan almamaktadır.

Bununla birlikte, Sender (1999) varolan verilerin azlığı nedeniyle böyle bir değerlendirmeyi eleştirmektedir ve en yaygın kullanılan tarım istatistiklerinin daha iyimser bir analizini sunmaktadır. Tarımdaki gelişmelerin diğer ilerleme göstergeleriyle

tutarsızlık içinde olmadığını göstererek var olan göstergeleri tarihsel bakış açısıyla incelemektedir.

“Azalan tarımsal üretim” iddialarına rağmen Afrika’nın tarımsal büyümesi mantıken beklenebileceği kadar hızlı olmuştur. Sender’a göre (1999), Sahraaltı Afrika’daki tarımsal üretimin bileşik büyüme oranı 1965 ile 1995 arasındaki 31 yılda toplam %2,34 olmuştur. Sahraaltı Afrika’daki nüfusun neredeyse yarısını içeren sekiz ülkede bileşik büyüme oranı yılda %2,6 ile daha da hızlıdır. Nijerya’da, yılda %3, Fildişi Sahili’nde %4’ten fazladır. Bölge genelinde tarımsal üretimin büyümesi 1984’ten sonra hız kazanarak 1996’da yılda %3,1’e yükselmiştir. Japonya dâhil gelişmiş kapitalist ülkelerin büyüme oranları sanayileşmelerinin ilk dönemlerinde uzun süre yılda %1,5’in altında kalmıştır.

Tablo 6: Sanayi ve Tarım

	2000	2001	2002	2003	2004
Sanayi Katma Değeri (GSMH %)					
OECD	28.04	26.86	30.11	31.00	28.31
Sahraaltı	29.79	30.31	23.68	21.89	27.06
Türkiye	25.29	26.09	-	-	-
Tarım Katma Değeri (GSMH %)					
OECD	1.91	1.86	18.45	16.51	13.38
Sahraaltı	18.31	18.44	12.99	13.38	1.99
Türkiye	15.36	12.81	-	-	-

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri (2005)

Ayrı ayrı bakıldığında her bir ürünün tarımsal üretimi daha da hızlı büyümüştür. Örneğin 31 yıllık dönemde, mısır üretimi yılda %3,4, kümes hayvancılığı %4,6, çay %5,6, meyve sebze ihracatı %5 ve kâğıt ve mukavva üretimi %9 artmıştır. Bu büyüme oranlarının hızlı kentleşme bağlamında gerçekleşmesi dikkate değerdir. Batı Afrika’da kentleşme sanayi devrimi sırasında Batı Avrupa’daki kentleşmeden daha hızlı olmuştur. Afrika’nın diğer bölgelerinde kentleşme bu kadar hızlı olmasa da, tarımdaki işgücü önemli üretkenlik

getirisi başarmıştır. Tarımdaki ekonomik olarak aktif nüfusun artma hızının (%2,2) üretimdeki büyümeden (%2,8) daha yavaş olduğu düşünüldüğünde bu durum daha etkileyici olmaktadır.

Afrika tarımında emek üretkenliğinin artışı teknolojiye bağlı olarak gerçekleşmiştir. 1965-1993 yılları arasında sulanan alan 2 milyon hektar olarak toplam alanın %75'ine ulaşmıştır. Gübre ve traktör kullanımı önemli ölçüde artmıştır. Artan üretkenlik ve teknik değişim sonucunda hektar başına düşen, mısır, pirinç, buğday, patates, kasava ve çay gibi bir dizi üründe artış olmuştur. 19. Yüzyılda hektar başına büyüme oranı çok daha yavaştı.

Başka etmenler de tarımdaki üretici güçlerin düzeyindeki değişime katkıda bulunmuştur. Yeni tekniklerin kullanımıyla vasıflı işçilerin kullanımı artmıştır. Son 30 yılda Sahraaltı Afrika'da ulusal tarım araştırma sistemlerinde üniversite mezunu bilim adamlarının sayısı %600 artmıştır. Üniversitelerde tam zamanlı çalışan araştırmacıların oranı yılda %10 oranında artmış ve son 30 yılda bu araştırmacıların birçoğu doktora sonrası eğitimlerini tamamlamışlardır. Bağımsızlığını kazandığı sırada Tanzanya'da 15, Mozambik'te 4 üniversite mezunu araştırmacı vardı. 1960'ta Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde sadece bir lise bulunuyordu.

Hektar başına düşen tahıl üretiminin daha yüksek olduğunu ve diğer birçok gelişmekte olan bölgeye göre daha hızlı arttığını belirtmek önemlidir. Ancak onların başlangıçtaki durumu Sahraaltı Afrika'dan çok daha farklıdır. Örneğin, Tayland'ın ekilebilir arazisinin üçte biri sulanıyordu, bu da yüzyıllardır yapılan yatırımların arazi altyapısını iyileştirdiğini göstermektedir.

Genel olarak, tarihsel perspektiften diğer bölgelerle karşılaştırıldığında Afrika'nın insani gelişmesi ve ekonomik büyümesi etkileyici ve dikkate değer olmuştur. Kanıtlar burada Afro-pesimizm olarak adlandırılan görüşü çürütmektedir.

V. SONUÇ

Afrika'nın ekonomik potansiyeli ile ilgili iddiaların çoğunun suça batmış ve hanedanlığa dayalı devletleriyle, yozlaşmış bürokratları, başarısız olmuş pazarları ve toplumlarıyla yardıma bağımlı bir kıtanın kötümser değerlendirilmesine odaklandığını iddia etmiştim. Bir dizi tarihi ve istatistiksel veriye atıfta bulunarak burada Afrika'nın ekonomik potansiyelinin heterojen, karmaşık, her türden soruya açık bir kafayla nesnel ve seküler bir çalışma yürütmeyi gerektiren bir yapıda olduğunu göstermiş oldum.

Economist'in kibirli "Afrika: Bir Umutsuz Kıta" başlığına ve kıtanın benzer Afro-pesimist değerlendirmelerine cevaben, Afrika deneyiminin dünyada her yerde olduğu gibi kendilerine ait umuduyla, tarihi ve hafızasıyla birçok insana sahip olduğunu söylemeye cesaret ediyorum. Afrikalılar binlerce yıldır varlıklarını güvence altına almak için kendi yollarını ve yöntemlerini milim milim çizmişlerdir, ki bu varlık onlar "Afrika'nın peşindeyken" Batılı sanayi devlerini beslemiş ve büyütüştür. Birçok insan sıtma, HIV-AIDS ve diğerlerinde olduğu gibi kıtanın sorunlarının çözümlerinin de, umut ve ilhamın da kıtanın kendisinde olduğu konusunda benimle aynı fikirde olacaktır.

Yukarıda belirtilen ticaret yöntemleri ve dış ticaret hacimlerinin etkisi Türkiye'nin Afrika ile daha yakın ortaklık geliştirmesinin ülkemiz için faydalı olacağına işaret etmektedir. Bu nedenle, bu noktada karşılıklı yarar sağlayacak ilişkileri Afro-pesimizmin tehlikeli ve zehirli söyleminin yaralayabileceğine dikkat çekmekte yarar var.

Afrika kıtasıyla ilişkilerin geliştiği yeni bir döneme girerken Türkiye'nin kendi sömürge karşıtı tarihini hakkıyla açıklamaya ve Afrika deneyimini hakkıyla anlamaya ancak bunu Afro-pesimizmin kibirli prizmasından değil de nesnel ve bilimsel çalışmalarla yapmaya ihtiyacı vardır. Eğer bu çalışma bu yönde bir adım atılmasını sağlıyorsa başarılı olduğu kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

Akyüz Yılmaz and Charles Gore (2001) "African Economic development in A Comparative Perspective", *Cambridge Journal of Economics*, No: 25, ss. 265 – 288.

Arrighi Giovanni (2002), “The African Crisis, World Systemic and Regional Aspects”, *New Left Review*, No: 15, May – June, 2002, ss. 5 – 36.

Azam Jean Paul, Augustine Fosu and Njuguna S. Ndung’u (2002), *Explaining Slow Growth in Africa*, African Development Bank (ADB), Oxford: Blackwell Publishers.

Birikim: Afrika: Aynımız, Aynamız, (Africa: Our Twin, Our Mirror), Kasım – Aralık, sayı 175-176, Birikim Yayınları, İstanbul 200..

Collier Paul and Jan Willem Gunning (1999), “Why Has Africa Grown Slowly”, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 13, Issue 3, ss. 3 – 22.

Commission For Africa (2005), *Our Common Interest*, (Afrika Komisyon Raporu)

Çakıroğlu Perihan (2005), “Güney Afrikalı Türk Lokumunu Çok Sever” (South African Loves Turkish Delight), *Referans*, (15.10.2005).

Kara Mehmet (2005), “Türkiye Tarihi Misyonunu Üstlenmeli”, (Turkey Ought to Shoulder Her Historical Mission), *Yeni Asya*, (09.05.2005)

Karshenas Massoud (1998), *Capital Accumulation and Agricultural Surplus in sub-Saharan Africa and Asia*, UNCTAD, Working Paper, Geneva.

Kırbaşı Ömür (2005), “Türkiye Afrika’ya İhracat Kapısını Mısır’la Açacak”, (Turkey Will Open Export Door to Africa From Egypt), *Hürriyet*, (17.03.2005),

Kıvanç Ümit (1979), *Afrika Boynuzu’nda Ne Oldu?*, (What Happened in the Horn of Africa?), İstanbul: Birikim Yayınları.

Mold Andrew (2005), *Africa's 'Last Chance'? Reflections on the Commission for Africa and the Millenium Project Reports*, Madrid: Real Instituto Elcano, Working Paper No: 42/2005.

Sabah (2005), “Afrika’ya 10 Milyar Dolar İhracat Hedefleniyor”, (Exports Targeted to be \$10 bn.), (14.06.2005).

Sender John (1999) “Africa’s Economic Performance: Limitations of the Current Consensus”, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 13, Issue 3, pp. 89 – 114.

Sender John, Cramer Chris, Oya Carlos (2005), *Unequal Prospects: Disparities in the Quantity and Quality of Labour Supply in sub-Saharan Africa*, The World Bank, Washington D.C.: Social Protection Discussion Paper No. 0525.

T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı (2004), *İhracat 2004 – 2006 Stratejik İhracat Planı*, Ankara, p. 49.

T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı (2005), *Turkey’s Foreign Trade 1990 – 2004, Main Developments in Turkey’s Foreign Trade*, Ankara.

Thandika Mkanwadi (2001), “Thinking About Developmental States in Africa”, *Cambridge Journal of Economics*, No. 25, pp. 289 – 313.

The Guardian (26.08.2004), “Thatcher and The Very African Coup”, Jamie Wilson, David Pallister and Paul Lashmar.

TİKA (Undated), *Sahra-altı Afrika Ülkeleri Raporu*, (Sub-Saharan African Countries Report) T.C. Başbakanlık, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (Republic of Turkey, Prime Ministry, Turkish Co-operation and Development Administration), Ankara.

Topuz Hıfzı, (1970), *Kara Afrika*, (Dark Africa), İstanbul: Remzi.

Topuz Hıfzı, (1987), *Lumumba*, İstanbul: Remzi.

Topuz Hıfzı, (2005), *Elveda Afrika, Hoşçakal Paris*, (Audieu Africa, Good Bye Paris), İstanbul: Remzi.

UNCTAD (2003), *Economic Development in Africa, Trade Performance and Commodity Dependence*, UN: New York, Geneva, p. 84.

UNCTAD (2005), *Economic Development in Africa, Re-thinking the Role of Foreign Direct Investment*, UN: New York, Geneva, p. 115.

UNCTAD (2005), *Trade and Development Report 2005, New Features of Global Interdependence*, UN: New York, Geneva, p. 204.

Resmi İstatistikler

(Dünya Kalkınma Göstergeleri) World Development Indicators, 2005.

T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı İstatistikleri (Republic of Turkey, Prime Ministry, Undersecretary for Foreign Trade Statistics), 2005.